

Pavuša Vežić

Odjel za povijest umjetnosti, Sveučilište u Zadru

Klaustar Samostana sv. Frane u Zadru i Samostana sv. Jeronima na Ugljanu

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Predan 10. 5. 2008. – Prihvaćen 29. 11. 2008.

UDK: 726.7(497.5 Zadar)

Sažetak

Klaustar Franjevačkog samostana u Zadru nastao je izgradnjom Crkve sv. Frane, posvećene 1280. godine, te sakristije i samostanskih krila do nje, podizanih početkom 14. stoljeća. Stilske odlike arhitektonskih elemenata klaustra govore o kasnoromaničkoj kamenoj plastici. Crkva Franjevačkog samostana sv. Jeronima na Ugljanu posvećena je 1447. godine. Ostali prostori do nje, pa s njima i dvorište između crkve i samostanskih krila, izgrađeni su nakon toga. Autor pretpostavlja da su arhitektonski elementi ugljanskoga klaustra – pilastri, stupići, baze i kapiteli – doneseni iz zadarskoga klaustra nakon što je taj izgorio 1476. godine. Ipak, od njege su in situ ostale sačuvane kamene konzole koje

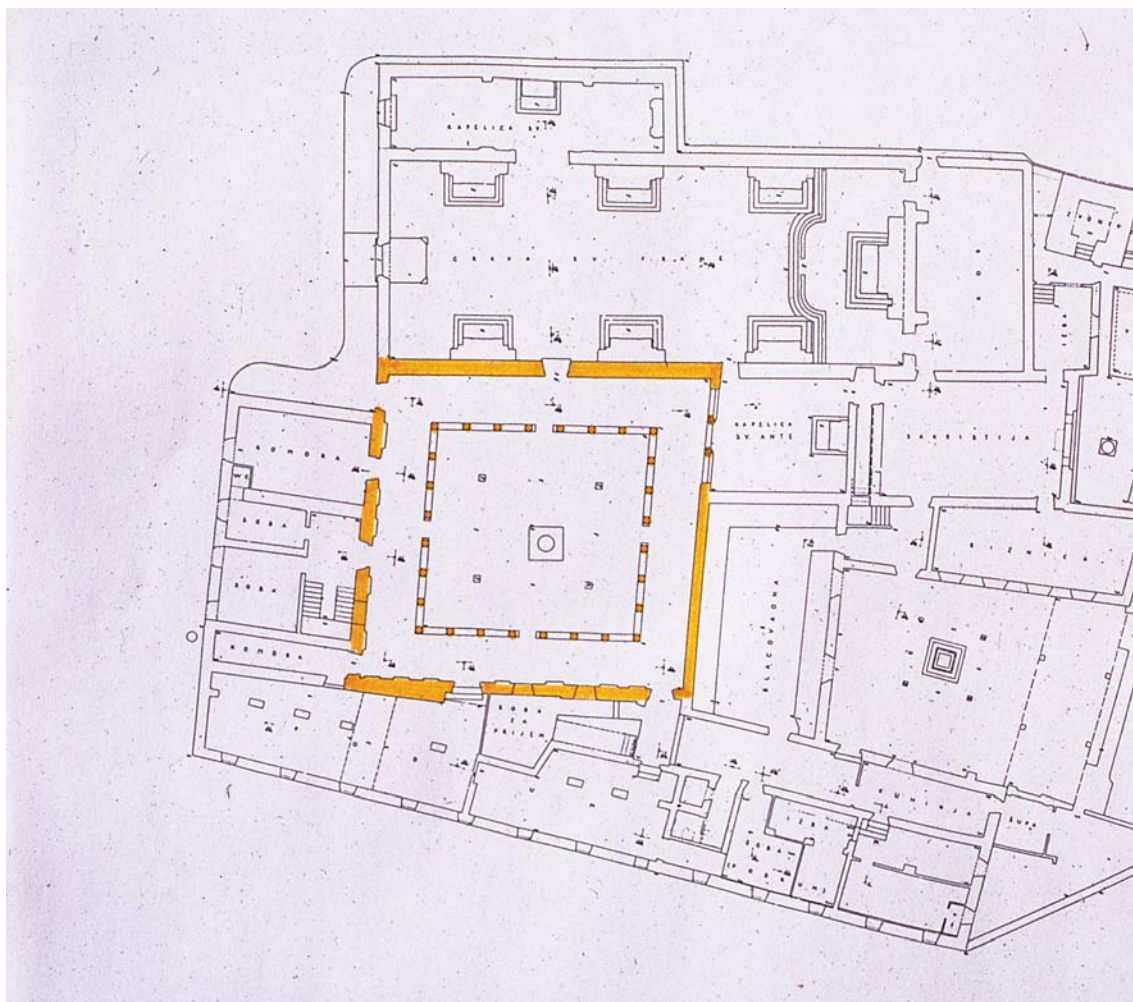
su nosile drvenu konstrukciju iznad trijemova, a iz klaustra potječe i kapitel koji po stilskim odlikama odgovara nekima sličnim u zadarskim muzejima, te onima ugrađenima u trijemove ugljanskoga klaustra. Na osnovi tih elemenata moguće je zamisliti osnovnu shemu po kojoj su vjerojatno bili podignuti trijemovi prvotnoga klaustra u Samostanu sv. Frane. Njih su mogle tvoriti polifore sa stupićima osvojenima na niskom parapetu i možda međusobno povezanim polukružnim lukovima, po shemi sličnoj onoj na trjemovima velikoga klaustra u samostanu Male braće u Dubrovniku.

Ključne riječi: *arhitektura, samostan, klaustar, trijem, 13. st., 15. st., Zadar, Ugljan*

Samostan i crkva sv. Frane u Zadru nastali su u 13. stoljeću, a Samostan i Crkva sv. Jeronima na Ugljanu u 15. stoljeću. Oba su pripadala Franjevačkoj dalmatinskoj provinciji sv. Jeronima, koja se uz more i na otocima proteže od Istre do Boke.¹ Samostan sv. Frane i sada je sjedište te provincije, a Samostan sv. Jeronima kao jedna od njezinih kuća rasformiran je krajem 19. stoljeća. Poviješću arhitektonskih cjelina jednoga i drugog samostana bavili su se donekle D. Fabianich, C. F. Bianchi, L. Benevenia, G. Sabalich, I. Petrioli i J. Velnić.² Međutim, ostao je nepoznat izvorni izgled prvotnoga klaustra u zadarskom samostanu, kao i porijeklo kasnoromaničkih kapitela i stupića u samostanu na Ugljanu. Rezultati istraživanja pri konzervatorskim radovima u zadarskom klaustaru 1980. godine pružili su ipak mogućnost za pretpostavku da su arhitektonski elementi iz ugljanskoga klaustra, ali i neki izloženi u zadarskim muzejima, izvorno pripadali klaustaru zadarskoga samostana.³

Prema predaji Crkva sv. Frane posvećena je 1280. godine, što znači da je gradnja započela ranije, zacijelo već tijekom treće četvrtine 13. stoljeća.⁴ Međutim, prednji dio crkve građen je kasnije, sve do početka 14. stoljeća. S njim je 1304. godine izgrađena i sakristija.⁵ Nalazila se na mjestu današnje kapele sv. Ante, u istočnome krilu samostana, prislonjena uz južni zid crkve, do svetišta u njoj.⁶ U povi-

jesti je ostala zapamćena kao prostor u kojem je zaključen tzv. Zadarski mir, ugovor koji je potpisan 18. veljače 1358. godine, u prisutnosti hrvatsko-ugarskoga kralja Ludovika Anžuvinskog i poslanika Mletačke Republike.⁷ Crkva skupa sa samostanskim krilima i danas zatvara istu površinu klaustra. On je u osnovi donekle nepravilan, romboidan. Iznad prvotnih trijemova bila je drvena konstrukcija oslonjena na kamene konzole, raspoređene po zidu crkve i po zidovima samostanskih krila, te na stupove trijemova raspoređenih po obodu dvorišta. Godine 1421. graditelj Franul Stravilo obavezao se sagraditi novi klaustar – »fabricare de nouo in claustrum dicti Monasterii Sancti Francisci« – ali nije poznato je li ta obaveza ikada izvršena.⁸ Dapače, nedostatak bilo kakvih dijelova ili barem ulomaka arhitektonske plastike koji bi ukazivali na trijemove gotičkoga klaustra uvjerava nas da oni nisu bili napravljeni. U ispravi iz 1467. godine, zabilježen je pak podatak o pločniku na cisterni u klaustaru.⁹ Drvena konstrukcija nad trijemovima izgorjela je u požaru 1476. godine.¹⁰ Tridesetak godina kasnije, 1504. godine, graditelj Nikola Bilšić obvezao se izvesti opsežne radove u klaustaru, ali nije poznato koji su, radovima su to radovi imali biti ni da li su izvedeni.¹¹ Potom su u klaustaru izgrađeni renesansni trijemovi natkriveni sa svodovima od opeke. Međutim, u 17. stoljeću Valerio de Ponte znao

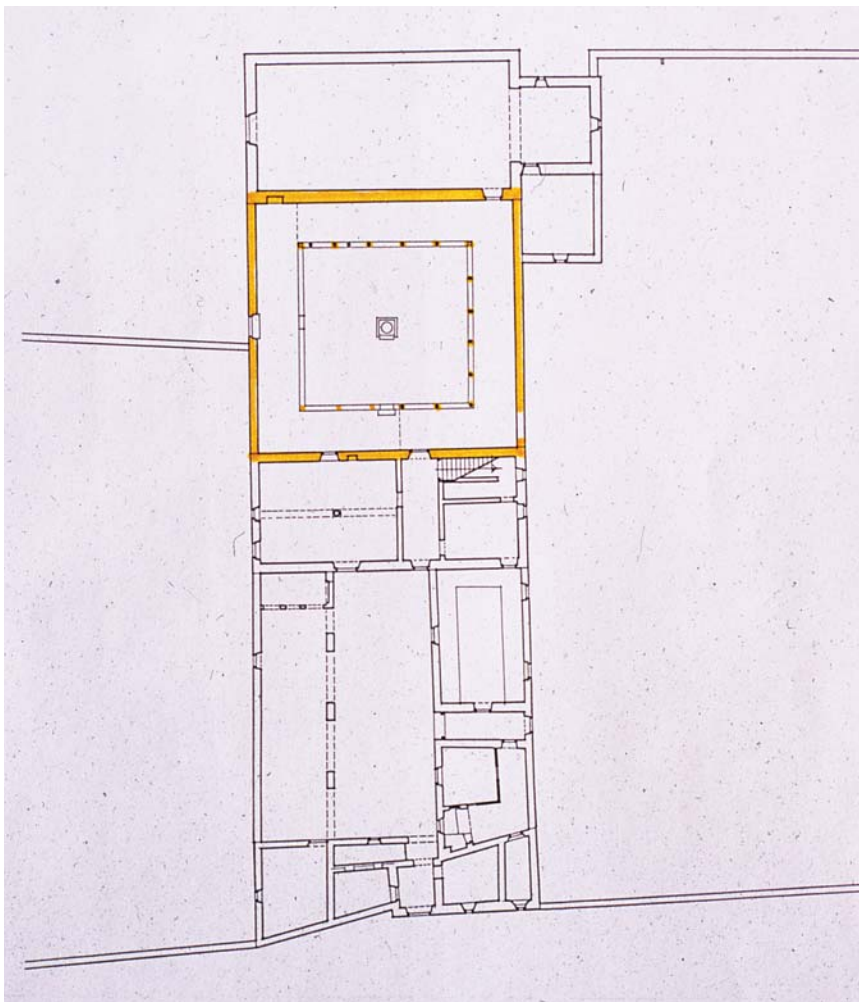
Zadar, prostorna situacija Samostana sv. Frane u Zadru (planoteka Konzervatorskoga ureda u Zadru)
Zadar, site of the Monastery of St Francis in Zadar (plan collection of the Conservation Office in Zadar)

je za razliku između staroga klaustara s drvenom krovnom konstrukcijom i novoga sa zidanim svodovima.¹²

Samostan sv. Jeronima nastao je 1430. godine kao zadužbina Šimuna Benje, potomka drevne zadarske plemićke obitelji, koja je u 14. stoljeću, vjerojatno i ranije, imala posjede na Ugljanu. O tome svjedoči arhivska građa koju je objavio Nikola Jakšić. Tako podatak iz 1318. godine spominje toponim Čintu (*Chinta*), ime predjela na kojem se nalazi zemlja Dobre Benje, imanje koje je potom naslijedio njegov sin Filip. Nikola Jakšić je navode o tome povezao s podatkom iz 1367. godine, gdje se spominje imanje na predjelu »in contrato sancti Polinarii«, po čemu je pretpostavio da je riječ o Crkvi sv. Apolinara i posjedu uokolo nje, a on je bio vlasništvo Filipova sina Damjana. Iz svega je zaključio kako je Šimun Benja kao konačni nasljednik u 15. stoljeću na tome posjedu podigao Samostan sv. Jeronima. Dakle, 1430. godine u prostoru toponima Činta i na mjestu negdašnje Crkve sv. Apolinara, ili u njezinoj blizini, zasnovan je Franjevački samostan sv. Jeronima kao zadužbina Šimuna Benje.¹³ No, možda je važno spomenuti kako je crkva u novome samostanu zapravo imala dvojnoga

titulara: sv. Jeronima i sv. Petra Mučenika.¹⁴ To navodi na pretpostavku da je podignuta na mjestu ili u blizini hrama posvećena potonjemu svecu, na što je ukazao već Donato Fabianich.¹⁵ Utoliko su važniji do sada neobjavljeni podaci koje je otkrio Emil Hilje u ispravi iz 1367. godine, gdje se spominje i drugo imanje Damjana Benje na Ugljanu, na predjelu zvanom Dolac – »in insula Vgliane in loco dicto Dolac«, gdje »Damianus de Begna« ima posjed nedaleko neke crkve, »Ecclesia Sancti Pute (!)«.¹⁶

Crkva sv. Jeronima posvećena je tek 21. svibnja 1447. godine, o čemu svjedoči natpis uklesan na kamenoj ploči iznad portala na pročelju: »ANNO . SALVTIS . MCCCCXVII . DIE . XXI . MAII . CONSECRATIO . HVIVS . ECCLESIAE . DIVI . HIERONYMI . UCLEANI«. Ostale samostanske zgrade podizane su u drugoj polovici 15. stoljeća i prvoj polovici 16. stoljeća. Tako je zadarski trgovac Julijan Pasini 1459. godine darovao pedeset libara za izgradnju vjerojatno samostanskih krila.¹⁷ Kao donatora osobito je važno spomenuti i Šimuna Kožičića Benju, modruškoga biskupa, koji je 1531. godine obdario i povećao samostan.¹⁸ Do danas su u klaustaru sačuvane tri nadgrobne ploče iz crkve. Na

Ugljan, prostorna situacija Samostana sv. Jeronima (planoteka Konzervatorskoga ureda u Zadru)

Ugljan, site of the Monastery of St Jerome (plan collection of the Conservation Office in Zadar)

njima je u reljefu isklesan lik propete pantere, heraldički znak porodice Benja. Ploče svjedoče da je crkva bila ujedno i obiteljski mauzolej. (Šimun Benja je već 1441. godine odredio da bude sahranjen u crkvi ispred glavnog oltara.)¹⁹ Među pločama posebno je bogato reljefima ukrašena ona iz 1537. godine, pod kojom bijaše sahranjen upravo spomenuti biskup Šimun Kožičić. Grb je smješten u krošnji stabla, ovjenčan granama. U vrhu debla pod krošnjom vijori traka s natpisom, a pod njom s jedne i druge strane stoje knjige, s njima i znakovi prolaznosti: dogarajuća svijeća, oborena vaza s cvijećem i pješčani sat.²⁰

Klaustar je izgrađen skupa s cisternom između crkve i sjevernoga samostanskoga krila, te ogradnih zidova koji zatvaraju dvorište prema vrtovima s istočne i zapadne strane. Trijemove klaustara tvore niski parapeti, na koje su osvojeni stupići s bazama i kapitelima. Na njih, pak, položene su snažne drvene grede, na koje se upiru kosi rogovi, gredice koje nose daščanu oplatu i pokrov od kupe kanalice. Stilske odlike kapitela govore o romaničkoj skulpturi nastaloj znatno prije izgradnje ugljanskoga klaustara. Dakle, očito je da su pripadali i znatno starijoj cjelini, iz koje su naknadno preneseni i ugrađeni u to

dvorište. To je već zapazio Ivo Petricioli, koji je odlike arhitektonskih elemenata povezo u stilsku skupinu zajedno s jednim kapitelom iz Samostana sv. Frane i s grupom pohranjenom u Narodnome muzeju na Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru. Zaključio je kako »sličnosti između kapitela uzidanih u ugljanski klaustar i onih pronađenih u Zadru govore da su se i oni u Ugljanu prvotno nalazili u Zadru.«²¹ Na drugome mjestu, govoreći o ugljanskim kapitelima i zadarskom klaustaru, misleći na potonji prostor, zapisao je čak da glavice »možda ... potječu odatle.«²²

Nekoliko kamenih konzola sačuvanih *in situ* u zadarskom klaustaru zaista pružaju mogućnost za pretpostavku po kojoj su ostali arhitektonski elementi izvornoga klaustara dijelom mogli biti preneseni u klaustar ugljanskoga samostana. Konzole su nosile drvenu krovnu konstrukciju iznad trijemova prvotnog klaustara. Zatečene su pri navedenim istraživanjima u nasipu iznad svodova renesansnih trijemova uz južni i zapadni zid klaustara.²³ Imaju jednostavnu geometrijsku profilaciju s izmjenom konkavnih i konveksnih oblina na čeonj stranici. Jedna je oblikovana u liku lavlje glave. Nalazi se na sjevernom zidu crkve, pod

krovom kapele Detrico, prigrađene uz crkvu 1480. godine. Fizionomiju glave karakteriziraju zaobljeni obrazi i dugi nos te izbuljene bademaste oči. Posred kružne šarenice uklesane su rupičaste zjenice. Usta su malo razjapljena, a u njima se vide zubi. Pod nosom su brkovi savinuti visoko prema gore.²⁴ Gornji dio glave prekrivaju kratki i gusti pramenovi grive, koja se spušta preko čela. Nad glavom je ravni profil abakusa.

Iz Samostana sv. Frane potječe spomenuti široki košarasti kapitel na kojem četiri trapezaste stranice zatvaraju oblik naopako okrenute krnje piramide.²⁵ Na stranicama se u reljefu ponavlja isti motiv. U gornjoj zoni par međusobno leđima okrenutih izmišljenih ptica s vratovima opletenim prutovima lozice, tordiranim poput užeta i listom u sredini među njima. Ostali listovi nalaze se na vanjskim krajevima prutova. U donjoj zoni su dva para međusobno leđima okrenutih istih ptica. Sve one imaju relativno kratko tijelo i duge vratove, prekrivene fino modeliranim perjem i krilima. Pera po tijelu i vratu imaju pravilan raspored te jezičasti oblik s prutićem po sredini. Doimlju se kao ljuske. Likove ptica karakterizira oveća glava bez kljuna. Oblikovana je poput glave zmaja, s bademastim očima bez zjenica i obrva, sa šiljastim ušima i parom tvrdo modeliranih nogu s raširenim kandžama. U vrhu košare je ravni profil abakusa, a podno nje tordirani profil torusa. Stilske odlike govore o kasnoromaničkoj kamenoj plastici (visina kapitela 40 cm, širina stranice 56 cm).

Ugljan, klaustar Samostana sv. Jeronima (foto: P. Vežić)
Ugljan, the cloister of the Monastery of St Jerome

Zadar, konzola prvotnoga klaustara u Samostanu sv. Frane (foto: P. Vežić)
Zadar, bracket of the original cloister in the Monastery of St Francis

Zadar, konzola prvotnoga klaustara u Samostanu sv. Frane, (foto: P. Vežić)
Zadar, bracket of the original cloister in the Monastery of St Francis

Zadar, konzola na sjevernome zidu Crkve sv. Frane (Foto, P. Vežić)
Zadar, bracket on the northern wall of the Church of St Francis

Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti, kapitel iz Samostana sv. Frane u Zadru (foto: P. Vežić)

Zadar, Permanent Exhibition of Church Art, capital from the Monastery of St Francis, Zadar

Pod kapitelom se očito nalazio kvadrasti pilastar. Zacijelo je bio srodan s onim u sjeveroistočnom kutu ugljanskoga klaustra. Karakteriziraju ga uski ugaoni stupići na uglovima bloka. Imaju osmerostrani oblik te zonu baze i zonu kapitela oblikovanu u formi šiljastoga lista.

Znatnu sličnost u modelaciji prutova i listova lozice na kapitelu pokazuju srodni ornamenti na stranicama glavice otkrivene u Samostanu sv. Marije Male u Zadru, izložene u Narodnome muzeju. Na njoj su prutovi također zavijeni poput užeta, a opću sličnost u formi imaju i listovi. Između prutova i listova nalazi se prsten s nizom sitnih svrdlom »ukopanih« rupica. U vrhu je ravni profil abakusa, a u dnu obli profil torusa. On ocrta obris složenog stupa, upravo snopa s ugaonim stupićima. Dakle, pod tim kapitelom nalazio se stup u biti sličan spomenutom pilastru, ali promjerom znatno užu od njega (visina kapitela 33 cm, širina stranice 40 cm).

Srodne stilske odlike, posebno u formi i modelaciji listova lozice, čak s rupičastim prstenom podno njih, ima i jedan kapitel iz ugljanskoga klaustra, njegova jugoistočnoga kuta.²⁶ Doduše, pruće na njegovim stranicama nije tordirano, a ornamentat je u cjelini složeniji. U zoni abakusa nizovi su palmeta, a među njima, po sredini i na uglovima, malene lavlje glave, koje u figuraciji pokazuju srodnost s lavljom glavom na spomenutoj konzoli u Zadru, posebno u izbuljenim bademastim očima i lučno nadvijenim obrvama. Pri dnu kapitela je obli profil kružnog torusa, a pod njim se nalazi jednostavni okrugli stupić (visina kapitela 36 cm, širina stranice 42 cm).

S tom su glavicom u formi i dimenzijama srodna još dva kapitela. Jedan se nalazi također u ugljanskome klaustaru, u jugozapadnom kutu, a drugi je izložen na Stalnoj izložbi cr-

Ugljan, pilastar u klaustaru Samostana sv. Jeronima (foto: P. Vežić)
Ugljan, pilaster in the cloister of the Monastery of St Jerome

kvene umjetnosti u Zadru. Osnovna forma svih triju podsjeća na obrnuto postavljenu četverostranu krnju piramidu.

Sve četiri stranice drugoga ugljanskoga kapitela oblikuje po jedan lik anđela.²⁷ Svaki je odjeven u togu koja naborima te širokim pojasom i ovratnikom ukazuje na bizantsku odoru. Anđeo u desnoj ruci drži ljiljanov cvijet, a u lijevoj disk na kojem je u plitkom reljefu prikazano Sveto brdo sa Svetim križem na vrhu. Lice anđela karakteriziraju obli obrazi s visoko podignutim arkadama obrva, pod kojima su izbuljene bademaste oči. Modeliranje kose uz vrat i glavu podsjeća na pramenove grive sa spomenute lavlje glave. Konačno, anđeli sa svojim široko raskriljenim krilima oblikuju piramidalnu formu kapitela. Na njima su fino klesana duga ravna pera uzduž krila i kratka u njegovu vrhu. Potonja su pravilno složena u nizove poput ljusaka (visina kapitela 36 cm, širina stranice 38 cm).

Slično su modelirana i pera na krilima četiriju orlova koji tvore treći sličan kapitel, onaj na Stalnoj izložbi.²⁸ Na njemu je fino formiran krupni volumen obloga tijela ptice posve prekrivene perjem, koje se doimlje poput oklopa od pra-

Zadar, Narodni muzej, kapitel iz Samostana sv. Marije Male (foto: P. Vežić)

Zadar, National Museum, capital from the Monastery of St Mary the Little

Ugljan, klaustar u Samostanu sv. Jeronima, kapitel s prućem i listovima lozice (foto: P. Vežić)

Ugljan, cloister in the Monastery of St Jerome, capital with vine cane and leaves

Ugljan, klaustar u Samostanu sv. Jeronima, kapitel s likovima četiriju anđela (foto: P. Vežić)

Ugljan, cloister in the Monastery of St Jerome, capital with figures of four angels

vilno raspoređenih skvama. Likove orlova karakteriziraju široko raskriljena krila te oštri kljun i pogled i tvrdo oblikovane snažne noge s raširenim kandžama, klesane poput onih na pticama s kapitela iz Samostana sv. Frane (visina kapitela 34 cm, širina stranice 36 cm).

U Stalnoj izložbi nalazi se i kapitel na kojem stranice formiraju po tri zmaja prepletenih repova. Dva su međusobno leđima okrenuta, a treći se nalazi u sredini između njih. Glava mu je u zoni abakusa. Na glavama zmajevi imaju duge šiljaste uši, a imali su i duge njuške, ali su one naknadno otučene. Sačuvani su stražnji dijelovi s jakim donjim vilicama te bademastim očima bez zjenica i obrva. Traka s nizom rupica, slična rupičastim prstenima pod spomenutim listovima lozice, odvaja krila od tijela zmajeva. Ona su prekrivena ljuskama koje podsjećaju na one s opisanih ptica, ali ljuske nisu jezičaste, već su trokutaste (visina kapitela 30 cm, širina stranice 29 cm).

U cjelini, svi opisani kapiteli imaju donekle sličnu osnovnu formu i dimenzije te naglašeno srodne stilske odlike, pa je opravdano tumačiti ih arhitektonskim elementima nastalim u jednome vremenu za isti prostor, vjerojatno trijemove prvotnoga klaustara u zadarskom samostanu. Kapitel koji zasigurno potječe iz njega očito je stajao nad kvadratnim pilastrom, dok su ostali stajali na stupićima kružnoga presjeka. Pod njima su bile baze srodne po obliku s jednom koja se nalazi na južnom trijemu ugljanskoga klaustara. Radi se o gotovo klasičnoj profilaciji s kvadratnom plintom, dva torusa i trohilusom među njima. Na trokutima plinte uz donji torus nalazi se po jedna kugla, što stilski bazu potvrđuje kao srednjovjekovnu tvorevinu.

Za razliku od opisanoga piramidalnog tipa glavica, drugi tip kapitela čine impost-kapiteli s oktogonálnim stupićima kakvi se također nalaze u trijemovima ugljanskoga klaustara. Jedan je u južnome trijemu. Posve je jednostavan. Tvore ga dva sučelice postavljena mesnata sabljasta lista, u vrhu snažno povijena, slična listovima agave. Ponad njih je tanki profil abakusa, a pri dnu se nalazi oktogonální torus.

Istog je oblika i kapitel u sjevernom trijemu. Zanimljiv je posebno stoga što na bočnim stranicama ima u reljefu izrađen simbol Sv. Trojstva.²⁹ Tvore ga tijela triju riba zrakasto raspoređenih uokolo jedne glave. Tijela su narativno prikazana, obla i prekrivena gusto poredanim ljuskama te s uskim trbušnim perajama i širokim repom. Okruglo oko posred glave podjednako odgovara liku svake ribe (visina kapitela 43 cm, širina šire stranice 37 cm, širina uže stranice 20 cm).

Istoga je oblika i treći takav kapitel, izložen u Narodnome muzeju u Zadru. Na njegovim bočnim stranama u plitkom reljefu prikazan je s jedne strane lik zadarskoga zaštitnika, Sv. Krševana na konju, a s druge lik krilatoga lava, simbol Sv. Marka.³⁰ Pri dnu kapitela zacijelo je bio oktogonální torus, ali nije sačuvan (visina kapitela 43 cm, širina šire stranice 37 cm, širina uže stranice 20 cm).

S nešto manje sigurnosti, ali zbog činjenice da se dva od navedena tri impost-kapitela nalaze u trijemovima ugljanskoga klaustara, čini se mogućim pretpostaviti da su i oni nastali u istome vremenu za namjenu u istome prostoru kao grupa prethodnih kapitela. Stilske srodnosti među glavicama jedne i druge grupe, pak, okupljaju cijelu skupinu

Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti, kapitel s likovima četiriju orlova (foto: P. Vežić)
Zadar, Permanent Exhibition of Church Art, capital with figures of four eagles

Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti, kapitel s likovima zmajeva (foto: P. Vežić)
Zadar, Permanent Exhibition of Church Art, capital with dragon figures

Ugljan, klaustar u Samostanu sv. Jeronima, baza stupića (foto: P. Vežić)
Ugljan, cloister in the Monastery of St Jerome, base of a pillar

u isto vrijeme i prostor, te se čini mogućim da svi kapiteli potječu iz prvotnoga klaustara sv. Frane u Zadru.

Tome bi u prilog govorilo vrijeme podizanja samostanskoga krila i klaustara pored Crkve sv. Jeronima na Ugljanu, zacijelo nakon posvete crkve 1447. godine, te razgradnje zadarskoga klaustara, do koje je došlo u vremenu nakon požara u njemu 1476. godine i prije predviđenoga početka gradnje novih trijemova 1536. godine. Za njih je Hieronimo Catanio iz Ancone izradio model, ali je ugovor razvrgnut iste godine.³¹ Prenošenje stare građe iz jednoga klaustara u drugi moglo se dogoditi marom samih redovnika (kao što je bilo kasnije s fragmentima gotičkog oltara Crkve sv. Frane u Zadru, od kojih su neki prenešeni u Stari Grad na Pagu i ugrađeni na glavni oltar tamošnje Franjevačke crkve,³² ili s globusima koji su s Badije, otočića s franjevačkim samostanom nedaleko Korčule, preneseni u zadarski samostan,³³ ili s tzv. *Ugljanskim poliptihom*, koji je upravo iz Crkve sv. Jeronima pohranjen u Crkvu sv. Frane u Zadru).³⁴ Ipak, možda su u tome posredovali i potomci plemića Šimuna Benje. S tim u vezi valja spomenuti da je sam Ser Simon de Begna u ispravi iz 1435. godine zabilježen kao »procurator monasterii et fratrum Sancti Francisci de Iadra«, te da je Damjan de Begna 1504. godine oporukom izrazio želju da bude sahranjen u svome grobu u Crkvi sv. Frane.³⁵ To svjedoči o povezanosti porodice Benja i s Franjevačkim samostanom u Zadru. Međutim, Benje su uz svoj ugljanski mauzolej i zadužbinu snažno vezani i tokom 16. stoljeća, upravo kada je biskup Šimun Kožičić obdario i povećao samostan na Ugljanu i kada su u Zadru tekle pripreme za izgradnju novih trijemova u starom klaustaru. Dakle, čini

se mogućim opremu dvorišta na Ugljanu dovesti u vezu s arhitektonskim elementima onoga u Zadru i s eventualnim posredovanjem potomaka porodice Benja, te uređenje ugljanskoga klaustara odrediti najranije s vremenom nakon požara u zadarskom klaustaru 1476. godine, a najkasnije prije predviđene obnove u njemu 1536. godine.

Ukoliko je iznesena pretpostavka prihvatljiva, na osnovi navedenih dijelova arhitekture bilo bi moguće predložiti i zamišljenu prostornu strukturu prvotnoga klaustara u zadarskom samostanu. Ona je naravno posve hipotetična već zbog činjenice da su navedeni elementi iz spomenutih muzeja u Zadru, skupa s onima ugrađenima u ugljanskom klaustaru, tek maleni dio cjeline prvotnoga klaustara u Samostanu sv. Frane. Uz to, još nisu provedena dovoljno opsežna istraživanja, te su i sada nepoznati eventualni podaci do kojih bi se moglo doći daljnjim zahvatima u dvorištu. Ipak, možda nam raspored arhitektonskih elemenata u trijemovima velikoga klaustara u samostanu Male braće u Dubrovniku može poslužiti kao predodžba, samo osnovna shema, za približni izgled trijemova franjevačkoga klaustara u Zadru. U Dubrovniku trijemove oblikuju nizovi romaničkih heksafora međusobno odijeljenih pilastrima. U njima su stupići osvojeni na niske parapete te poredani u relativno uske razmake i povezani polukružnim lukovima.

Slična shema možda je bila zastupljena i u Zadru. Stranice klaustara zacijelo su i tamo oblikovali nizovi nekakvih polifora, također podignutih na niske parapete. O tome govori i malena visina opisanoga pilastra te okruglih i oktogonalnih stupića. Pod njima su bile baze oblikom više ili manje slične prethodno opisanoj. Valja pretpostaviti da su

Ugljan, klaustar u Samostanu sv. Jeronima, impost-kapitel (foto: P. Vežić)

Ugljan, cloister in the Monastery of St Jerome, impost capital

Ugljan, klaustar u Samostanu sv. Jeronima, impost-kapitel s likovima triju riba (foto: P. Vežić)

Ugljan, cloister of the Monastery of St Jerome, impost capital with figures of three fish

Zadar, Narodni muzej, kapitel s likom sv. Krševana (foto: P. Vežić)

Zadar, National Museum, capital with the figure of St Chrysogonus

nad kapitelima bili imposti, od kojih nažalost nijedan nije sačuvan, kao ni segmenti zamišljenih polukružnih lukova. Klaustar formiran s tako zamišljenim ili sličnim trijemovima i drvenom krovnom konstrukcijom funkcionirao je

već u 14. stoljeću, uz ostalo i kao groblje, Campo Santo. O tome svjedoči isprava iz 1380. godine, gdje je zabilježeno kako gvardijan samostana dopušta nekom Ivanu Jurmaniću da »u klaustaru samostana« izgradi grob.³⁶

Bilješke

1 TOMISLAV RAUKAR, Provincija Sv. Jeronima u okrilju hrvatske povijesti XIV. stoljeća, u: *Pod zaštitom svetoga Jeronima*, ur: J. Sopta i I. Fisković, Dubrovnik, 1999., 9.

2 DONATO FABIANICH, *Storia dei frati minori in Dalmazia e Bosnia*, Zara, 1864.; CARLO FEDERICO BIANCHI, *Zara cristiana*, I., Zara, 1877.; ISTI, *Zara cristiana*, II., Zara, 1879.; LORENZO BENEVENIA, *La chiesa di S. Francesco di Zara*, (dalje: *La chiesa di S. Francesco*), u: *Rivista Dalmatica*, Zara, 1909.–1911.; GIUSEPPE SABALICH, *Guida archeologica di Zara*, Zara, 1897.; IVO PETRICIOLI, *Građevni i umjetnički spomenici srednjega vijeka na zadarskim otocima*, u: *Zadarsko otočje*, Zadar, 1974.; JUSTIN VELNIĆ, *Samostan Sv. Frane u Zadru – povijesni prikaz njegova života i djelatnosti*, u: *Samostan Sv. Frane u Zadru*, Zadar, 1980.; IVO PETRICIOLI, *Umjetnička baština franjevačkih samostana u Zadru, Kamporu, Ugljanu i Pašmanu*, u: *Pod zaštitom svetoga Jeronima*, Dubrovnik, 1999.

3 Tu pretpostavku izložio sam u predavanju na Danima Cvita Fiskovića, u Orebićima 1998. godine. Izlaganje je održano pod

naslovom: »Prilozi poznavanju prvoga franjevačkog klaustara u Zadru«.

4 NADA KLAJIĆ – IVO PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku do 1409.*, Zadar, 1976., 273.

5 LORENZO BENEVENIA (bilj. 2), 114.

6 Sadašnja sakristija, prislonjena uz kor iza svetišta crkve, nastala je preuređivanjem samostana u 18. stoljeću.

7 NADA KLAJIĆ – IVO PETRICIOLI (bilj. 4), 321.

8 Podaci o tome nalaze se u ispravi od 4. travnja 1421. godine (vidi: DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B II, F III / 3, fol. 146–146’).

9 Podatak o tome nalazi se u ugovoru od 8. siječnja 1467. godine o gradnji cisterne u kući Luciana de Calcine (vidi: DAZd, ZB, Simon Damiani, B V, F VI / 6, fol. 287).

- 10
GIUSEPPE SABALICH (bilj. 2), 119.
- 11
Podatak o tome nalazi se u ugovoru od 1. rujna 1504. godine (vidi: DAZd, ZB, Marcus Antonius de Bassano, B un, F I / 2, sub die). Sve podatke u bilješki 8, 9 i 11 je u svojim arhivskim istraživanjima otkrio prof. dr. Emil Hilje i ustupio mi njihove prijepise, na čemu mu i ovom prilikom zahvaljujem.
- 12
JUSTIN VELNIĆ (bilj. 2), 39.
- 13
NIKOLA JAKŠIĆ, Prilozi povijesnoj topografiji otoka Ugljana, u: *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 28 (15) (1989.), 92–94.
- 14
EMIL HILJE, Utemeljenje franjevačkih samostana na zadarskim otocima, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 45 (2003.), 14.
- 15
DONATO FABIANICH (bilj. 2), 117.
- 16
Riječ je o ispravi od 6. studenoga 1367. godine (DAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F I / VIII, fol. 14’).
- 17
EMIL HILJE (bilj. 14), 16.
- 18
CARLO FEDERICO BIANCHI (bilj. 2, 1879.), 91.
- 19
EMIL HILJE (bilj. 14), 15.
- 20
TOMISLAV RAUKAR – IVO PETRICIOLI – FRANJO ŠVELEC – ŠIME PERIČIĆ, Zadar pod mletačkom upravom, Zadar, 1987., ilustracija u boji između str. 272 i 273, 290, t. XXX.
- 21
NADA KLAJČ – IVO PETRICIOLI (bilj. 4), 262–263.
- 22
IVO PETRICIOLI (bilj. 2, 1999), 94.
- 23
Radove je u okviru redovitih programa Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zadru vodio Miljenko Domijan, prof.
- 24
Sličnu fizionomiju ima glava lava na konzoli pohranjenoj u Arheološkom muzeju u Zadru. – IVO PETRICIOLI, Ostaci stambene arhitekture romaničkog stila u Zadru, u: *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 9 (1963.), 128., sl. 5.
- 25
Muzeji i zbirke Zadra, Zadar, 1954., 105; NADA KLAJČ – IVO PETRICIOLI (bilj. 4), 263, t. XXXII; IVO PETRICIOLI, Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru, Zadar, 1980., 54.
- 26
IVO PETRICIOLI, Spomenici na zadarskim otocima, 90.
- 27
ISTO, t. VII, b.
- 28
IVO PETRICIOLI (bilj. 25), 52.; ISTI, Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru, Zadar, 2004., 73.
- 29
ISTI, Spomenici na zadarskim otocima, 90, t. VII, a.
- 30
SOFIJA PETRICIOLI, Kameni grbovi grada Zadra, u: *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, IX (1962.), 366–367. Kult sv. Krševana znatno je bio poštivan u Crkvi sv. Frane već u 14. stoljeću. Njegov lik s natpisom »S GRISOGONVS« također je urezan na medaljonu spomenuta emajliranog raspela i izrezbaren u reljefu na jednoj od dvije prednje stranice korskih sjedala iz 1395. godine. – IVO PETRICIOLI, Zadarsko zlatarstvo, Beograd, 1971., 20–21; ISTI, Umjetnička obrada drveta u Zadru u doba gotike, Zagreb, 1972., 21–35; ISTI, O važnijim umjetninama u franjevačkom samostanu u Zadru, u: *Samostan Sv. Frane u Zadru*, ur. J. V. Velnić, Zadar, 1980., 111.
- 31
TOMISLAV RAUKAR – IVO PETRICIOLI – FRANJO ŠVELEC – ŠIME PERIČIĆ (bilj. 20), 288.
- 32
IVO PETRICIOLI (bilj. 30, 1972.), 84–85.
- 33
ŽARKO DADIĆ, Franjevački samostan u Zadru i prirodne znanosti, u: *Samostan Sv. Frane u Zadru*, ur: J. V. Velnić, Zadar, 1980., 143–144.
- 34
IV PETRICIOLI (bilj. 30, 1980), 117–178.
- 35
Podatke o tome vidi u: DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B V, F VI, fol. 26, i DAZd, ZB, Antonius de Zandonatis, B II, F 2 / i, fol. 39. (Isprave je u svojim arhivskim istraživanjima proučio prof. dr. Emil Hilje, te mi je ustupio prijepise navedenih podataka, na čemu mu i ovom prilikom zahvaljujem.)
- 36
LORENZO BENEVENIA (bilj. 2), 134.

Summary

Pavuša Vežić

The Cloisters of the Monastery of St Francis in Zadar and the Monastery of St Jerome on Ugljan

The cloister of the Franciscan monastery in Zadar was created during the development of the Church of St Francis, consecrated in 1280, and the sacristy and conventual wings next to it, constructed at the beginning of the 14th century. A document of 1380 refers to the courtyard, noting that the guardian of the monastery allowed a certain Ivan Jurmanić to make a tomb »in the cloister of the monastery«. The cloister was burned down in a conflagration of 1476. Nevertheless, there are still stone brackets in situ that once bore a wooden construction over the porticos, and a capital that corresponds in its stylistic features to a number of similar capitals in Zadar museums and those incorporated in the porticos of the Ugljan cloister also derives from Zadar. On the basis of these elements it is possible to imagine the basic design according to which the porticos of the first cloister in the monastery

of St Francis in Zadar were originally built. They might have been formed by some kind of mullioned apertures in sequence, with pillars resting on a low parapet, linked with semicircular arches, similarly to the porticos of the large cloister in the monastery of the Minorites in Dubrovnik. The church of the Franciscan monastery of St Jerome on Ugljan was consecrated in 1447. The spaces next to it, including the courtyard between church and the monastic wings, were built after that. The author hypothesises that some architectural elements of the Ugljan cloister (pilasters, pillars, bases and capitals) were transferred from the Zadar cloister after the fire of 1476 mentioned above.

Key words: architecture, 13th to 15th Centuries, Porch, Cloister, Monastery, Zadar, Ugljan